

Vývojová psychologie

PedF MU, podzim 2020

Mgr. Tomáš Kohoutek, Ph.D.

kohoutekt@ped.muni.cz

Katedra psychologie

Úvodem: otázky vývojové psychologie „CO“, „PROČ“ a „JAK“

- **CO** – vymezení, hlavní témata
    - Chápání vývoje v psychologii a příbuzných disciplínách
    - Ontogenetická psychologie – cíle, teorie, periodizace, různé důrazy
  - **JAK**
    - Specifické metody vývojové psychologie
    - Organizace výuky
  - **PROČ**
-

Co = hlavní témata

- Přednášky – program viz sylabus, sleduje se
    - především vývoj v normě (plus vybrané problémy)
    - jeho různá stadia (od prenatálního po dospělost) a
    - aspekty („bio-psycho-sociální“: vývoj tělesný, kognitivní + učení, emoční, morální, sociální...)
    - významné teoretické příspěvky – „výklad“ vývoje
-

Co má hlas...

... a ráno chodí po čtyřech,
v poledne po dvou
a večer po třech?

Proč tím zatěžovat (budoucí) učitele? (1)

- **Vývojový aspekt jako zvláštní a užitečný**
  - otázka „jak se k něčemu došlo“ může být klíčová
  - poznatky o psychickém vývoji jako klíčové pro porozumění psychologii učení, osobnosti, psychopatologii...;
    - specifické pojetí učení jako „přidaná hodnota“ vývojové psychologie k pedagogice; psychodidaktika, konstruktivistické pojetí výuky... staví na vývojové psychologii
- **Vědět, s kým máme tu čest**
  - porozumět specifikům vývojových období – projevům, potřebám... („dítě není malý dospělý“)
  - znát vývojové možnosti a typické problémy... nebo naopak nepodléhat obavám, nepatologizovat, co je normální
  - využívat možnosti, pracovat s vývojovými podmínkami, principy a devizami
  - Poradit si s anamnesticky významnými událostmi a podmínkami

= Mít přiměřený přístup

Proč tím zatěžovat (budoucí učitele)? (1)

■ Vývoj jako něco, co je nám blízkého

- všichni se vyvíjíme a máme i své vlastní „teorie“ a představy, které můžeme rovněž kultivovat a rozvíjet
- vývoji zpravidla „rozumíme“ lépe, než např. obecné psychologii, míváme své sklony a „osobní teorie“

■ Orientovat se v paletě názorů na vývoj, výchovu, vzdělávání

- nejen akademické názory, ale i dobové zažití či progresivní
- naučit se reflektovat vlastní východiska, argumentovat, odlišovat relevantní zdroje

= **Obecně kulturní/kultivující důvod:**

- povědomí o okolnostech vývoje, porozumění principům vývoje člověka jako součást profesní i lidské vybavenosti

---

Jak: k organizaci

- Kolokvium: **formou písemného testu, online;**
  - ? Formou **skupinového pohovoru** (volitelné)
  - Vlastní aktivita na základě zadání v interaktivní osnově (filmy, studijní texty – domluvíme se na reflexích)
  - ? Konzultační hodiny pro zájemce (online; kdy?)
-

Jak lze chápat vývoj...

- Fylogeneze
  - Antropogeneze
  - Kulturní geneze
  - **Ontogeneze** – typicky těžiště zájmu vývojové psychologie (předchozí lze však těžko pominout)
  - Aktuální geneze
-

Fylogeneze, antropogeneze

Antropogeneze – změny kontextu života člověka

- 1 milion let žil člověk jako lovec a sběrač
- 400 tisíc let umí rozdělávat a udržovat oheň
- 100 tisíc let vyrábí a používá nástroje

- 10 tisíc let se věnuje zemědělství
- 1 tisíc let žije ve městech
- a asi 25 let běžně používá na Pdf počítače

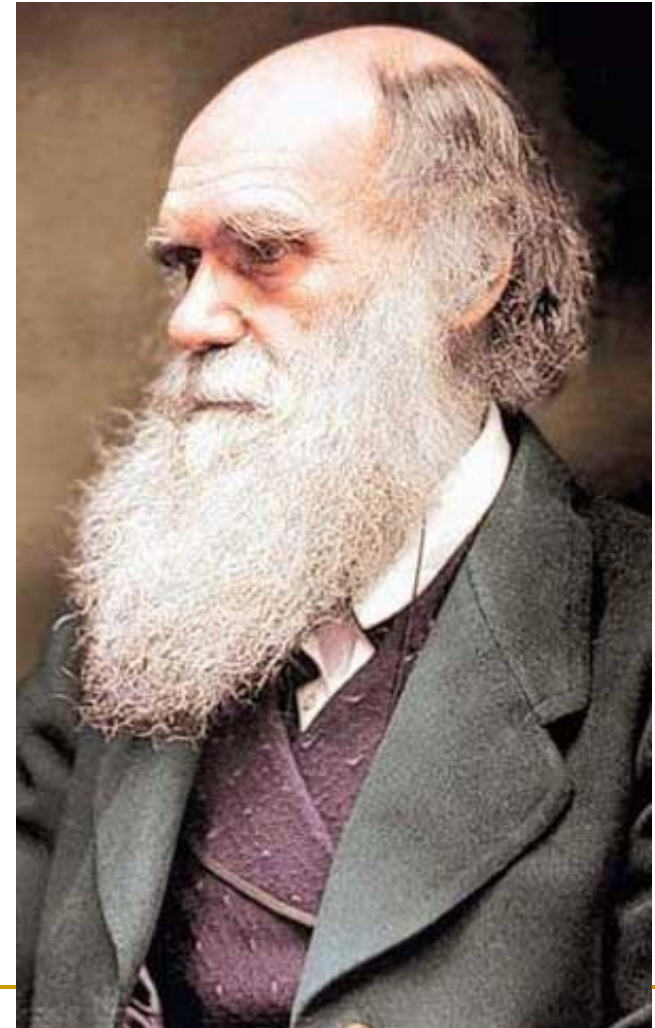
Zdroje vývojově psychologického uvažování – odkazy k fylogenezi (evoluční biologie)

Počátek tohoto směru uvažování Ch. Darwin (1859) : evoluční vývoj je organizován podle dvou základních kritérií:

- **Přežití**
- **Reprodukce**

Důraz se klade na adaptaci

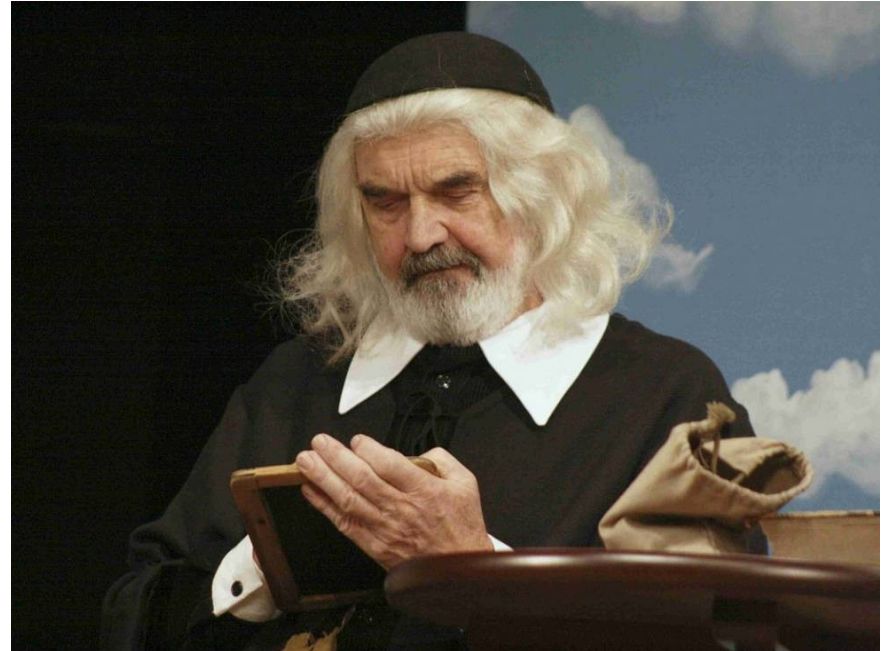
Obecně: Obnovila se „stará“ tradice uvažování o vývoji (do této doby obecně převažovalo pojetí vědy jako normativní/taxonomické)

ale...

- Vývojový aspekt braly v potaz už novověké pedagogické přístupy:

- J. A. Komenský – periodizace vývoje jako „škol“ (zrození, dětství, chlapectví, jinošství, mladosti, mužnosti a stáří)

- *Uvažování o vývoji jako o podstatné otázce sahá do starověku...*

ale...

- J. A. Komenský – periodizace vývoje jako „škol“

Co hlásá nápis na obrázku? Může se vztahovat i k některým ze současných pedagogických přístupů?

Můžeme „důvěřovat vývoji“?

Předmět a hlavní témata ontogenetické vývojové ps.

- ❑ Zkoumání souvislostí a pravidel vývojových změn i jejich dynamiky v jednotlivých oblastech psychiky i celku osobnosti
- ❑ Změny
  - kvantitativní i kvalitativní
  - plynulé i prostřednictvím skoků
  - nárůst, úbytek i změna (vše je vývoj!)
  - vznik, rozvoj a proměny psychických procesů i vlastností

Ontogenetická psychologie: základní

cíle oboru (dle Langmeiera a Krejčířové, 1998)

- **Popsat vývojové změny** (už popis ale bývá organizovaný, ovlivněný teorií)
- **Odvodit určité obecné zákonitosti** (vývoj každého jedince ale může být natolik individuální, že nomotetický přístup nemusí postačovat)
- **Vytvořit co možno jednotnou teorii**, umožnit posuzování a předvídání; žádná současná teorie nevysvětluje vývoj v úplnosti – často se zaměřují buď na některý aspekt vývoje (kognitivní, emoční, sociální) nebo na vývojová období (popř. jejich periodizaci)

Teorie vývoje tedy vysvětlují:

- *Faktory podmiňující vývoj a určující jeho průběh*
  - *Znaky jednotlivých etap vývoje*
  - *Individuální rozdíly v duševním vývoji a jejich podmíněnost*
-

Jak: Význam vývojových teorií

- vývojové teorie poskytují „nezbytný pojmový nástroj, který pomáhá pochopit vztah mezi příčinami (vnitřními faktory, podmínkami uvnitř organismu a vnějšími podmínkami, vlivy prostředí) a následky v průběhu ontogeneze (vývoj schopností, emocí, morálních postojů).“
  - **využití v mnoha humanitních disciplínách – nejen v psychologii (vedení terapie, popř. poradenského rozhovoru se zřetelem k etapě vývoje, ve které se klient nachází, specifika psychodiagnostiky dětí), ale i v profesích nep psychologických (lékaři, učitelé a speciální pedagogové, výchovní poradci, sociální pracovníci...)**
-

Jak: Jaké je místo vývojové psychologie v kurikulu na PedF?

- S dílčími odkazy jste se setkali v Úvodu do pedagogiky a psychologie (Zimbardo, Gavora...)
  - Navazující psychologické předměty:
    - především **pedagogická psychologie** (předpokládá znalosti o dětství a dospívání, o anamnesticky významných zkušenostech),
    - **pedagogicko-psychologická diagnostika**;
    - **sociální psychologie** (jako primárně „psychologie dospělých“)
    - **školní a poradenská psychologie**
    - na VPs vzpomeňte vždy, když je řeč o psychodidaktice nebo konstruktivistickém přístupu
-

Jak: Metody vývojové psychologie

- Přirozeně: **pozorování, rozhovor; vývojové škály, testy schopností; analýza produktů; experimentální metody**
- **Anamnestický a katamnestický přístup; kazuistický přístup (případové studie)**
- Výzkum: **longitudinální, průřezové a smíšené studie; dále**
  - **Srovnávací studie** jednovaječných dvojčat (s ohledem na vliv dědičnosti a prostředí)
  - Osoby v **extrémních vývojových podmínkách** (tzv. „vlčí děti“)

Longitudinální (dlouhodobý) a průřezový (příčný - cross sectional) výzkum

- Zachycení proměny psychických procesů a vlastností
    - **průřezové studie – pozor na vliv odlišné „kohortové zkušenosti“!**
      - srovnání více věkových skupin (kohort)
        - SAHA <http://bit.ly/1eOMFhQ>
    - **longitudinální studie – všestranně náročné**
      - dlouhodobé sledování jedné skupiny (kohorty)
        - ELSPAC (<http://www.elspac.cz/>) – psychologická část na FSS <http://ivdmr.fss.muni.cz>
        - Pražská skupina školní etnografie <http://bit.ly/1eOQ28z>
        - Z. Matějček a kol.: výzkum „nechtěných dětí“
-

Jak – různá hlediska, oblasti vývoje

■ Biosociální vývoj

- tělesný vývoj a jeho podmínky

■ Kognitivní vývoj

- všechny poznávací procesy (zpracování informací, myšlení, rozhodování, učení)

■ Psychosociální vývoj

- způsoby prožívání osobnostních a sociálních charakteristik, rolí, vztahů a sociálních pozic
-

Jak: různé důrazy ontogenetických teorií

- Důraz na periodizaci, **celoživotní vývoj** v nejširším pojetí
x
důraz na **některé aspekty** vývoje (kognitivní, emoční, psychosociální...)
- Důraz na **popis** stádií vs. důraz na „**logiku**“ **vývoje** a změn
- „genotyp“ vs. „fenotyp“, „nature“ x „nurture“, vrozené a získané, zrání a učení..., nomotetický vs. idiografický přístup
- Zvláštní význam:
  - sociální aspekt, „intersubjektivní“ aspekty vývoje ...
  - v kontextu pedagogiky: vývojově specifické formy učení
- Různé teorie se mohou doplňovat a mohou být i konkurenční

Jak je vývoj podmíněn - činitelé vývoje

- **Dědičnost:** nemusí se v průběhu vývoje pojevovat konstantně (větší vliv v počátečních a konečných fázích vývoje)
    - **Genotyp, fenotyp** (*genotyp + prostředí*)
  - **Prostředí :** ovlivňuje **povahu interakcí** s okolím, člověk musí projevit nějakou **aktivitu v procesu učení** (např. Piaget)
    - **Fyzické prostředí, sociokulturní prostředí**
- ## **socializační činitelé**
- společnost, kultura
  - aktuální sociální kontext
    - sociální vrstva
    - primární (malá) sociální skupina = **rodina**
-

Základní literatura

■ **Učebnice**

- ❑ Thorová, K. (2015). **Vývojová psychologie. Proměny lidské psychiky od početí po smrt.** Praha: Portál.
- ❑ Langmeier, J., Krejčířová, D. (1998, 2006): **Vývojová psychologie.** Praha: Grada.
- ❑ Vágnerová, M. (2012): **Vývojová psychologie – dětství a dospívání.** Praha: Karolinum.
- ❑ Vágnerová, M. (2000): *Vývojová psychologie. Dětství, dospělost a stáří.* Praha: Portál.

■ **...a další (monografie)**

- ❑ Macek, P. (1999, 2003): *Adolescence: Psychologické a sociální charakteristiky dospívajících.* Praha: Portál. (...atd.)

Další zdroje informací

- **Odborné časopisy**

- Psychológia a patopsychologia dieťaťa, Pedagogika, Studia paedagogica, Orbis Scholae, Pedagogická orientace...

- **Populární zdroje**

- ...od Učitelských listů po denní tisk

- **Elektronické zdroje** dostupné prostřednictvím knihovny PedF MU <http://www.ped.muni.cz/wlib/> (důležitá např. EBRARY Education); portál theses.cz (kvalifikační práce podle klíčových slov)

- Další odkazy viz *Informační služby* na webu PedF

- **Studijní materiály** předmětu

A ceramic sprouter with a wooden lid, containing green sprouts. The sprouter is made of light brown ceramic and has a wooden lid with a handle. The sprouts are green and are growing in the top part of the sprouter. The sprouter is sitting on a dark, speckled surface. The text "Děkuji za pozornost!" is overlaid on the image in a bright green color.

Děkuji za pozornost!